

УДК 371(477.83)“16/18”

*Олена Невмержицька, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ НА ЛЬВІВЩИНІ В XVI – XVIII СТ.

У статті проаналізовано стан освіти й шкільництва на Львівщині у XVI – XVIII ст. Доведено, що незважаючи на існування тут достатньої кількості єзуїтських, греко-католицьких, православних шкіл, закладу, який би займався підготовкою педагогічних кадрів не було. Учителями в школах нижчої ланки освіти були священники, дяки, підвищеного типу – випускники братських шкіл або закордонних академій та університетів.

Ключові слова: єзуїтські школи, унійні школи, музична бурса, колегія, монахи-василіяни, священники, дяки-бакалаври.

В статье проанализировано состояние образования и школьничества на Львовщине в XVI – XVIII ст. Доказано, что невзирая на существование здесь достаточного количества иезуитских, греко-католических, православных школ, заведения, которые бы занимались подготовкой педагогических кадров не было. Учителями в школах низшего звена образования были священники, дяки, повышенного типа – выпускники братских школ или заграничных академий и университетов.

Ключевые слова: иезуитские школы, унийные школы, музыкальная бурса, коллегия, монахи-василияны, священники, благодарности-бакалавры.

In the article the state of education is analysed and schools on Lvov it is Proved in a XVI – XVIII item, that without regard to existence here of enough body of jesuitic, greek catholic, orthodox schools, establishment which would be engaged in training of pedagogical personnels was not. Teachers in schools of lower link of education were priests, scribes, promoted type are graduating students of brotherly schools or oversea academies and universities.

Key words: jesuitic schools, unian schools, musical bursa, college, monks-vasylyany, priests, gratitudes-bachelors.

Постановка проблеми та аналіз останніх публікацій. Суспільна роль учителя завжди була вагомим, адже саме галузь освіти формує особистість, майбутнього фахівця та громадянина. Саме тому до особистості педагога завжди ставилися високі вимоги. У всі часи цінувалися високо ерудовані, різнобічно обдаровані, моральні педагоги, з розвиненою національною свідомістю, почуттям справедливості та любові до дітей. Підготовка такого фахівця вимагає багато зусиль та часу. У сучасних умовах педагогів готують і педагогічні коледжі, і університети.

Свої особливості в підготовці педагогічних кадрів були в попередні епохи. Це стало предметом досліджень В. Вергана [4], Я. Ісаєвича [8], які досліджували греко-католицьке шкільництво на Львівщині, О. Лужецької [4] та Т. Шевченко [7], які вивчали організацію на навчально-виховні засади єзуїтського шкільництва тощо.

Метою даної статті є дослідження стану педагогічної освіти на Львівщині у XVI – XVIII ст.

Виклад основного матеріалу. У досліджуваній період Ватикан прагнув посилити свій вплив на українських землях. Католицькі

школи організували різні ордени: єзуїтів, піарів тощо. Б.Н. Мітюров називає колегії єзуїтів у Замості (1581), Ярославлі (1517), Львові (1608), Острозі (1624), Кам'янці-Подільському (1608), Вінниці, Києві (1645), Луцьку, Ужгороді.

Єзуїтські школи (колегіуми) виконували роль середніх гуманістичних шкіл. В основі теорії освіти Товариства Ісуса лежала успадкована від гуманістів віра в пізнавальну й виховну цінність літератури. Відтак єзуїтські школи орієнтувалися на модель гуманістичної школи. Єзуїтським ідеалом освіченої людини був оратор, котрий добре володів класичною латиною, а також умінням аргументації з властивими моральними якостями. 1599 року було затверджено “Ratio studiorum” – шкільний статут Товариства Ісуса, яким керувалася шкільна мережа. Затверджувалися обов'язки ректора, префекта (помічника ректора), цензорів (найстаранніших учнів у класі), викладачів. Працювати викладачами в єзуїтських школах могли лише члени Ордена [4, 159].

Існувало два основні типи єзуїтських шкіл – середнього і вищого рівня. Інколи їх ще називають п'ятикласною греко-латинською школою та, відповідно, п'ятикласною греко-латинською

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ НА ЛЬВІВЩИНІ В XVI – XVIII СТ.

школою з курсами філософії і богослов'я. Колегію середнього рівня утворювало п'ять класів, із яких три нижчих називалися граматичними (*infima*, *grammatica*, *syntaxis*), а два вищі – гуманістичними (*poesis*, *rhrtorica*). Повні колегії утворювали, окрім перерахованих п'яти класів, ще “вищі науки” (*superiora*): курси філософії та богослов'я [7, 56 – 57].

Уперше намір заснувати єзуїтську колегію у Львові висловив 1565 року львівський каштелян Піотр Бажина. Але у Львові єзуїти з'явилися в 1584 р. на запрошення львівського архієпископа Яна-Дмитра Соліковського. Протягом 1584 – 1596 рр. єзуїтський дім у Львові мав статус місії, до 1608 – резиденції. Єзуїти отримали у власність дерев'яний будинок та каплицю завдяки фундації шляхтянки Софії Гандзльової. Школу при колегії було відкрито, завдяки фундаційному актові Софії Мелецької, удови останнього з князів Омельковичів-Слуцьких, який у 1594 р. заявив про своє бажання заснувати у Львові єзуїтську академію, подібну до Віленської. Виконуючи волю покійного, удова князя Слуцького Софія з Мелецьких записала єзуїтам два села та певну суму на влаштування школи. 1594 р. значну суму на будівництво майбутньої колегії пожертвував сандомирський воєвода Єжи Мнішек. Співфундаторами колегії були сестра Софії Мелецької Катерина Остророгова (дружина познанського воєводи), дружина кам'янецького каштеляна Анна Сенявська і Ельжбета Гостомська (у шлюбі Сенявська), перемиський каштелян Станіслав Стадницький та інші.

Після кількарічного конфлікту з містом і юдейською громадою єзуїти купили ділянку з будівлями у Львові й у жовтні 1608 р. відкрили школу для світських учнів. З відкриттям школи збігається набуття домом статусу колегії.

1615 р. замойський декан Миколай Кислицький фундує бурсу для бідних студентів на дванадцять осіб. Л. Гжебень вважає, що близько 1620 р. її було реорганізовано в музичну. Але можна припустити, що музична бурса діяла вже 1612 р., коли в каталогах уперше згадується префект хору, якого можна ототожнити з префектом музичної бурси. До того ж, 1608 р. єзуїти домовилися зі школою капітули, що не заборонятимуть своїм учням співати в катедральній церкві, хоча факт існування капели при школі вже 1608 р. не обов'язково мусив свідчити про діяльність музичної бурси. До 1648 р. джерела фіксують як префектів хору і музики, так і префектів бурси бідних.

Бібліотека у Львівському домі існувала вже 1596 р. і остаточно сформувалася завдяки жертвам архієпископів Соліковського і

Прухницького, о. Станіслава Гроховського, Софії Сенявської, Анни Кроснерівни і Себастьяна Павловського. Ельжбета і Софія Сенявські 1614 – 1615 рр. зафундували львівським єзуїтам друкарню.

Львівські єзуїти виїжджали з місіями по Галичині, Поділлю, Волині, Поліссю, Покуття, Молдавії і Валахії.

У рік відкриття – 1608 – школа для екстернів мала одразу класи граматики і поетики. У 1609 р. відкрили клас риторики, а 1612 р. – філософії. У 1619 – 1623 рр. у джерелах згадується “академія філософів”, передбачена “*Ratio studiorum*” для поглибленого вивчення предмету найкращими слухачами філософського курсу. З огляду на значну кількість учнів та існування курсу філософії в колегії щонайменше протягом 20 років із 40 були присутні два префекти – вищих і нижчих студій.

Клірові епархії львівські єзуїти викладали від 1608 р. моральне богослов'я, протягом 1608 – 1620 і від 1623 р. – полемічне богослов'я, з 1616 по 1620 р. – Св. Письмо. Також проводили для місцевого духовенства реколекції, виступали як сповідники і духовні отці ченців інших орденів.

У другій половині XVII ст. колегія намагалася здобути статус академії, але так і не зуміла подолати конкуренцію Краківської академії [7, 115 – 120].

У 1661 р. грамотою короля Яна Казимира Львівська єзуїтська колегія була реорганізована в університет. Університет пройшов складний шлях розвитку. До закриття в 1773 році він функціонував як єзуїтська академія (з правом викладання всіх університетських дисциплін і присудження наукових ступенів) у складі трьох факультетів – богословського, юридичного та філософського. З 1784 року відновлений як австрійський світський університет з викладанням латинською мовою, а в 1803 році професор П. Лодій заснував в університеті педагогічний інститут.

Єзуїти не відчували браку підготовлених учительських кадрів, які готували спеціальні семінарії, а сама педагогічна підготовка була рівнозначна проходженню орденської формації [7, 49]. Наприклад, у 1569 році генерал Ордену запропонував відкрити вчительські семінарії, аби Польська провінція сама могла готувати вчителів, не залежачи від західних кадрів. Першу таку семінарію було відкрито при Пултуській колегії в 1572 році (діяла до 1593 року), другу – при Познанській в 1575 році (до якого часу діяла – невідомо) і третю – при Ярославській в 1591 році (діяла до 1601 року). Кількість вихованців у кожній семінарії щороку коливалася від п'яти до

тринадцяти. У зв'язку з діяльністю семінарій поступово зникали труднощі, пов'язані із запрошенням викладачів з інших провінцій. До викладацької діяльності єзуїти готувалися також в новіціяті під керівництвом одного із досвідчених педагогів [7, 161 – 162].

З єзуїтськими успішно конкурували так звані піарські школи. Вони діяли у Львові, Золочеві, Межиріччі. У них вивчали грецьку, польську, латинську мови, риторичку, діалектику, граматику.

Створені в Україні греко-католицьким орденом святого Василя Великого василіанські шестирічні школи (у Дрогобичі, Львові тощо), давали учням добрі знання, забезпечували їх виховання на засадах кращих досягнень європейської педагогіки і неухильного дотримання норм християнської моралі [5, 132]. У Дрогобичі від 1775 до 1784 діяла василіанська гімназія та початкова школа, що були засновані при монастирській церкві св. Петра та Павла. Під час йосифинської реформи шкільництва в 1783 році василіанську гімназію було зліквідовано, але школу підвищено до головної окружної школи з німецькою та українською мовами навчання. Професор М. Возняк писав, що з міських шкіл, у котрих наука відбувалася в українській мові до кінця XVIII ст., відомо тільки дві: братська школа при церкві св. Успення у Львові й народна школа при василіанській гімназії в Дрогобичі. Ця школа проіснувала до 1830 року [1, 56 – 57].

Василіанські школи були подібними до єзуїтських за внутрішньою організацією, навчальною програмою, підручниками, методикою, стосунками учнів і вчителів. Та й сам Василіанський орден був реорганізований за єзуїтським зразком з централізованою організацією, ґрунтовною гуманістичною, філософською та богословською освітою кліру [7, 155 – 156].

Поширення василіанських монастирів сприяло створенню монастирських унійних шкіл. Василіанські унійні школи управлялися монахами-василіянами і були підпорядковані унійній церковній владі. На вчительських посадах тут були переважно монахи-василіяни, рідше священики і дяки-бакалаври [3].

Зрівняння в правах служителів римокатолицької і греко-католицької церков дало можливість останнім здобувати середню і вищу освіту. З освітніх закладів виходили не тільки церковнослужителі, а й світська інтелігенція [2, 13 – 14].

В Україні діяли і національні школи, наприклад, єврейські, вірменські. У Львові в 1620 р. існувала велика вірменська колонія, що мала свою школу, де навчалися майже 80 учнів.

Православне духовенство зробило свій внесок у розвиток освіти. Воно відкривало школи при монастирях та церквах. У багатьох писемних джерелах подаються дати відкриття монастирів, церков, але немає відомостей про створення шкіл.

Велике значення в розвитку шкільництва та підготовці педагогічних кадрів мали братські школи. Перша з таких шкіл виникла у Львові при Успенському братстві. Відомо, що її випускники працювали вчителями в Стрийській, Віленській, Київській та інших братських школах, а серед випускників Львівської братської школи були такі відомі діячі, як Петро Могила, Сильвестр Косіва, Ісайя Трохимович-Козловський, Паво Беринга та ін.

Висновки. Отже, у XVI – XVIII ст. спеціальних професійних закладів, які б готували учителів, не було. У школах нижчої ланки, які створювалися при церквах та монастирях, учителями здебільшого були священики чи дяки. Учителями шкіл підвищеного типу (братських шкіл, колегій) виступали їхні ж випускники або випускники Краківського, Гейдельберзького, Ляйпцігського та інших закордонних університетів.

1. Верган В. Дрогобич і Дрогобиччина на тлі історичних подій // Дрогобиччина – земля Івана Франка. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1973. – С. 43 – 67.

2. Волошин М., Волошин Р. Становлення національної школи. – Дрогобич, 1993. –

3. Ісаєвич Я. Братства та їхні школи. Шкільництво уніатів // Історія української культури. – К.: Наукова думка, 2001. – Т.2. (Українська культура XIII – першої половини XVII століть).

4. Лужецька О. Організація та навчально-виховні засади єзуїтського шкільництва Перемищини (кінець XVI – перша половина XVII ст.) // Людинознавчі студії: Збірник наукових праць ДДПУ / Ред. кол. Т. Біленко, В. Кемінь, М. Чепіль та ін. – Дрогобич: Вимір, 2004. – Випуск дев'ятий. Педагогіка. – С. 158–167.

5. Любар О., Стельмахович М., Федоренко Д. Історія української школи і педагогіки. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2003. – 450 с.

6. Медвідь Л. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні. – К.: Вікар, 2003. – 335 с.

7. Шевченко Т. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI – середини XVII ст. – Львів: Свічадо, 2005. – 340 с.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2010